

Papoušek, Dalibor

Starý zákon jako inspirace v kultuře

Religio. 1995, vol. 3, iss. 2, pp. 185-188

ISSN 1210-3640 (print); ISSN 2336-4475 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/124724>

Access Date: 21. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Průběh hlasování, v němž se prosadily zejména zakladatelské asociace, ukázal, že nazrávající paradigmatická změna religionistiky nezasáhla IAHR natolik, aby přivodila změny i v institucionální rovině. Především chybí jasnější aktualizované vymezení teoretických základů religionistiky jako vědy. V řadě ohledů tak kongresové jednání potvrdilo narůstající zpoždování obecné religionistiky za empirickým studiem náboženství, podporovaným mimo jiné i rostoucí globalizací IAHR.

Naléhavost soustředěného řešení této otázky se však zřetelně odráží ve výhledu činnosti IAHR. Na rok 1997 je předběžně plánována speciální konference IAHR ve Finsku věnovaná právě teorii a metodologii religionistiky. Lze tedy očekávat, že příští jubilejní kongres IAHR, o jehož pořádání v Jihoafrické republice se uchází nově založená Africká asociace pro studium náboženství, bude probíhat v pevnějších teoretických konturách.

Starý zákon jako inspirace v kultuře

Dalibor Papoušek

Většina akademických setkání věnovaných problematice Starého zákona (TNK) se tradičně soustřeďuje na samotný biblický text jako hlavní předmět bádání. Jistě po právu, neboť jde o soubor vzniklý v kultuře, pro kterou má slovo – ať už nesené orální či literární tradicí – fundamentální význam. Dějinné působení starozákonního svodu v kontextu židovské a křesťanské kultury však dalece přesahuje jeho původní, především liturgické vymezení. Jako zdroj inspirace se Starý zákon významně uplatnil i v oblastech, jejichž rozvoj v určitých výsecích dokonce podvazoval sakrální tabuizací. Ve značné míře se to týká zejména výtvarného umění, jež bylo starozákonním textem – zvláště v pojetí judaismu – znatelně marginalizováno.

Vítanou příležitostí kriticky rozvést tuto obecnou tezi se stalo mezinárodní sympozium *The Old Testament as Inspiration in Culture* konané ve dnech 4. – 8. září 1995 v Praze. Jednání sympozia bylo součástí širěji pojatého mezinárodního festivalu *Starý zákon v umění (The Old Testament in the Arts)* připraveného na základě mezivládní spolupráce Izraele a České republiky. Festival poskytující pestrou přehlídku starozákonních inspirací

v literatuře, výtvarném umění, divadle a hudbě vytvořil sympoziu mimořádně příhodné kulturní klimu.

V těžišti vědeckého programu sympozia ležel především rozbor starozákonních inspirací ve výtvarném umění, případně v literatuře, zatímco vlastní bibliotika tvořila vnější, metodologicky však nezbytný rámec.

Uvedené rozvržení signalizovaly již první příspěvky. Na úvodní přednášku Shemaryahu Talmona, emeritního profesora Hebrejské univerzity v Jeruzalémě, navazovalo vystoupení Nadine Shenkar (Jeruzalém) věnované obecné problematice židovského umění (*The Problematics of Jewish Art*).

Poté následoval blok referátů založených především exegeticky. Jan Heller (Praha) předložil ve svém referátu *Inspiration und Kommunikation nach Gn 2,7* brilantní rozbor starozákonního pojetí inspirace ve vztahu k pojmům duše (*nefes*) a duch (*ruach*). Karel Adriaan Deurloo (Amsterdam), inspirován dvěma nizozemskými malbami ze 17. století, poukázal v příspěvku *Naomi and Ruth: The Birth of the Son* zejména na význam podílu pronárodů (*goj:im*) v plánu spásy Izraele, jak se zračí v knize Rút. Martin Prudký (Praha) se věnoval detailní analýze druhého přikázání Dekalogu („*You Shall Not Make Yourself an Image*“: *The Intention and Inspiration of the Second Commandment*), zvláště šíři božího zákazu idolatrie a jeho vlivu na ikonografii raného židovského a křesťanského umění. Zajímavý pokus o typologii biblických patronů umělecké tvorby předložil Milan Balabán (Praha) v referátu *Archetypologie der bildenden Kunst im Tenach*.

Exegetický přístup byl doplněn dvěma historizujícími příspěvky. Izraelská ministryně školství Tamar Shilo (Jeruzalém) představila v referátu *Jerusalem, the City of David, a Canaanite City and Israelite Capital* hlavní výsledky archeologického výzkumu jihovýchodního jeruzalémského návrší v letech 1978-1985; její vystoupení byl současně zasvěcenou pozvánkou na výstavu „Davidovo město“ paralelně probíhající v Národním muzeu v Praze. Druhým historizujícím příspěvkem byl referát *The Downfall of Jerusalem As a Religious Commotion and Inspiration* přednesený Daliborem Papouškem (Brno), který se v religionistické perspektivě pokusil vystihnout náboženský význam pádu Jeruzaléma pro konečnou profilaci dvou nejvýznamnějších „komentářů“ hebrejské bible – židovského Talmúdu a křesťanského Nového zákona.

V nejobecnější poloze k tomuto okruhu referátů patřilo i vystoupení Ladislava Hejdánka (Praha) pod názvem *Old Testament Philosophemata Challenging Contemporary Ways of Thinking*.

Většina příspěvků však byla věnována výtvarným dokladům starozákonní inspirace. Prvním okruhem tohoto zaměření byly případové studie k jednotlivým křesťanským i židovským rukopisům s ikonograficky významným-

mi ilustracemi. Spadaly sem zejména referát *Some Comments Concerning a Medieval Illuminated Hebrew Bible Manuscript* Shemaryahu Talmona (Jeruzalém) přinášející podnětnou jonášovskou interpretaci problematické ilustrace ve Lvovském hebrejském rukopise ze 13. století; příspěvek *Medieval Manuscript of the So-Called Cheb (Eger) Bible* Vladimíra Sadka (Praha) poskytující souborný zasvěcený pohled na problematiku Chebské bible; výklad Hany Hlaváčkové (Praha) *The Old Testament Illumination in the Bible of Wenceslas IV* postihující dvě tematické dimenze ilustrací podle míry jejich závislosti na biblickém textu; vystoupení Katrin Kogman-Appel (Pittsburgh) *The Iconography of the Biblical Cycle of the Second Nuremberg and the Yahuda Haggadah: Tradition and Innovation* věnované zvláště otázce obrazových předloh užitých v uvedených rukopisech a referát Miry Friedman (Tel Aviv) *The Tower of Babel in the Bedford Book of Hours* zabývající se konkrétním případem židovské inspirace v křesťanském díle.

Další skupinu tvořily příspěvky postihující starozákonní inspirace v monumentální malbě. Z českých výtvarných památek se týkaly především starozákonních motivů a židovských reálií v gotickém nástěnném cyklu kláštera Na Slovanech, které přiblížila ve svém referátu *Die gotischen Wandgemälde im Kreuzgange des Emausklosters Zuzana* Vsetečková (Praha), a biblických inspirací stropní malby poutního kostela v Křtinách u Brna, na kterou se ve svém referátu *Das Deckengemälde von Johann Georg Etgens mit einer Szene nach Sirach 24,17-18 in der Marienkirche von Křtiny* zaměřil Jan Royt (Praha). Referáty zahraničních účastníků byly shodou okolností věnovány především italskému malířství. Avigdor W. Posèq (Jeruzalém) se v příspěvku *Typology, Psychology, and Archeology in Caravaggio's Three Versions of David's Victory over Goliath* věnoval detailnímu rozboru vnitřního vývoje umělce v konfrontaci se známým starozákonním motivem, zatímco Dalia Haitovsky (Jeruzalém) upozornila v referátu *The Use of Hebrew Inscriptions in Italian Renaissance Painting in the 15th and 16th Centuries: The Case of Ferrara and Bologna* na užití hebrejských nápisů v italské renesanční malbě.

Zvláště cenné byly příspěvky poskytující časový průřez pojmáním konkrétního starozákonního motivu, neboť nabízely širší komparativní perspektivu, nežli dříve postihující rozdílné akcenty v židovském a křesťanském umění. Šlo zejména o vystoupení Elishevy Revel-Neher (Jeruzalém) *The Sacrifice of Isaac in Jewish and Christian Medieval Art* a Zivy Amishai-Maisels (Jeruzalém) *Adam and Eve in Modern Art*.

Tematickou součástí dominantního bloku věnovaného výtvarnému umění bylo i dílčí zasedání sympozia v Anežském klášteře spojené s prohlídkou výstavy „Nevěsta v uzavřené zahradě“ věnované středověkým výtvarným interpretacím Písně písní. Odborný výklad ředitele Národní galerie a autora výstavy Martina Zlatohlávka (Praha) měl charakter samostatného referátu

korespondujícího s precizně připraveným katalogem výstavy.² V areálu Anežského kláštera byl též přednesen komplementární referát Burgtta Prangera (Amsterdam) *Monastic Readings of the Old Testament* zaměřený především na rozbor komentářů Písne písní vzniklých v klášterním prostředí na prahu vrcholného středověku (Bernard z Clairvaux) a ústící do pozdně středověké mystiky (Eckhart).

Logickým doprovodem uměnovědných příspěvků byly referáty zaměřené na literární vlivy Starého zákona. Jiřina Šedinová (Praha) ve svém příspěvku *The Old Testament as Reflected in Hebrew Belles-Lettres in Bohemia and Moravia* přiblížila užití starozákonních látek v židovské literatuře 16. a 17. století. Referát Stanislava Segerta (Los Angeles) *Old Testament Poetry – Czech and Slovak Translations and Transformations*, čtený in absentia, se soustředil především na novější básnické překlady a převody biblické poezie v 19. a 20. století. Přehledovým charakterem se k němu pojily příspěvek Dominika Duky (Olomouc) *The Bible and Czech Dominicans* podávající přehled o biblických aktivitách českých dominikánů a aktuální informace *The Ecumenical Translation of the Bible in the Slovak Language* přednesená Jurajem Bándym (Bratislava).

Vedle přehledových referátů se objevily i příspěvky přinášející konkrétnější pohled na jednotlivá literární díla. Pozoruhodný byl v této souvislosti příspěvek Františka Holečka (Vranov u Brna) *Die makkabäische Inspiration des hussitischen Chorals* „Ktož jsú Boží bojovníci“ dokládající v písni řadu doslovných citací z Makabejských knih a referát *Die Bibel in den Erzählungen von Bruno Schulz* přednesený Stefanem Schreinerem (Tübingen).

Program sympozia umožnil nejen podnětnou konfrontaci bibliistiky s obory studujícími bibli jako inspirační zdroj literární a výtvarné kultury, ale také srovnání českého kontextu s širšími souvislostmi evropské kultury včetně jejích kořenů na Blízkém východě. Hlavním organizátorům sympozia – Vilému Heroldovi, místopředsedovi AV ČR pro vědy společenské, a Martinu Prudkému, proděkanovi Evangelické teologické fakulty UK v Praze, patří dík především za to, že se jim podařilo nalézt vzácnou rovnováhu mezi potřebami soustředěného vědeckého jednání a společensky exponovaným festivalem v komorním setkání badatelů doprovázeném mimořádně bohatým kulturním programem.

2 *Nevěsta v uzavřené zahradě*, Praha: Národní galerie v Praze – Gallery s r.o. 1995. Autor textu: Martin Zlatohlávek, autoři katalogu: Jiří Fajt, Jan Royt, Milena Bartlová, Hana Hlaváčková.